

Компресія поетичної інформації в текстах французького символізму: фоносемантичний аспект

Роботу виконано на кафедрі романо-германської філології ЛНУ ім. Т. Шевченка

У статті досліджено фоносемантичні засоби компресії поетичної інформації у французьких символістських творах кінця XIX – початку XX ст. шляхом поєднання семиотичного й когнітивно-комунікативного підходів. Розглянуто компресію поетичної інформації як лінгвоментальний механізм утворення віртуальної реальності символістського віршованого тексту, що реалізується на трьох рівнях: передконцептуальному, концептуальному та вербальному. Досліджено звукову організацію поетичного тексту як один зі способів емоційно-естетичного впливу на читача.

Ключові слова: компресія, поетична інформація, віртуальна реальність, звукова іконічність, фонічна структура, поетична формула, фоносемантична основа, французький символізм.

Тарасова Е. А. Компрессия поэтической информации в текстах французского символизма: фоносемантический аспект. В статье исследуются фоносемантические способы компрессии поэтической информации во французских символистских произведениях конца XIX – начала XX в. путем объединения семиотического и когнитивно-коммуникативного подходов. Рассматривается компрессия поэтической информации как лингвоментальный механизм воспроизведения виртуальной реальности символистского стихотворного текста, реализуемый на трех уровнях: предконцептуальном, концептуальном и вербальном. Исследуется звуковая организация поэтического текста как одно из средств эмоционально-эстетического воздействия на читателя.

Ключевые слова: компрессия, поэтическая информация, виртуальная реальность, звуковая иконичность, фоническая структура, поэтическая формула, фоносемантическая основа, французский символизм.

Tarasova O. A. Compression of Poetic Information in the Texts of French Symbolism: Phonosemantic Perspective. The article focuses on the study of phonosemantic means of poetic information compression in French symbolist poetry of the late XIX – early XX century within the framework of semiotic, cognitive and communicative approaches. Poetic information compression is viewed in the article as a linguoamental mechanism which moulds the virtual reality of a symbolist poetic text, pertaining to three levels: preconceptual, conceptual, and verbal. Sound organization of poetic text is explored as one of facilities of emotionally-aesthetic influence on a reader.

Key words: compression, poetic information, virtual reality, sound iconicity, phonic structure, poetic formula, phonosemantic basis, French symbolist poetry.

Постановка наукової проблеми та її значення. На сучасному етапі розвитку лінгвістичної науки, коли в центрі уваги перебуває феномен знання, у фокусі дослідження опиняються різноманітні види діяльності людини, пов'язані з оперуванням інформацією. З огляду на механізми мовної обробки інформації, антропоцентрично зорієнтована мовознавча парадигма розглядає останню з метою її “квантування” (І. В. Арнольд [1], О. С. Кубрякова [7, 90], М. В. Нікітін [8, 53]) або “згортки” (О. О. Залевська [7, 52], Р. М. Фрумкіна [9, 62]). У лінгвістиці термін “компресія інформації” отримує визначення як стиснення плану позначуваного за збереження плану позначеного (Н. С. Валгіна [3]). Утім поки що констатуємо фрагментарність у вивченні деяких аспектів компресії саме в художніх, зокрема віршованих текстах, які були б спрямовані на прояснення комплексного характеру поетичної інформації – текстової, підтекстової та позатекстової [2, 6]. Вирішення окресленого кола проблем вимагає залучення інтегративного підходу до вивчення зазначеного явища. Вибір фоносемантичного напрямку дослідження поетичного тексту доби французького символізму зумовлено сучасними тенденціями розвитку лінгвопоетики в межах комплексного аналізу мовних явищ. Лінгвопоетичні студії щодо унікальної значущості звукової організації віршованого тексту (С. П. Гончаренко, В. Ю. Казарін, Н. О. Кожевникова, В. І. Кушнерик, J. Cohen, P. Delbouille, M. Gauthier) значно збагатили уявлення про принципи фоносемантизму, його художньо-зображальні властивості, що доводить актуальність нашої наукової розвідки.

Виклад основного матеріалу та обґрунтування отриманих результатів дослідження. У нашому дослідженні ми звертаємося до теоретико-методологічного визначення коеволюції звукового та змістового планів у породженні поетичних смислів. **Метою** статті є розгляд фоносемантичних засобів компресії поетичної інформації в текстах французького символізму, що передбачає вирішення таких **завдань**: установити особливості фоносемантичної організації поетичної інформації у віршованих творах доби французького символізму кінця XIX – початку XX ст.; виокремити фонічних структур, у межах яких відбувається фіксація поетичної інформації, що є спрямованим на окреслення французької поетичної моделі світу доби символізму. **Матеріалом** дослідження слугують віршовані тексти французьких поетів-символістів.

У роботі процес проєкційного моделювання інформаційної компресії в поетичних текстах французького символізму досліджується в термінах теорії концептуальної інтеграції ментальних просторів (G. Fauconnier, M. Turner [13], О. П. Воробйова [20]), оскільки цю концепцію засновано на принципі згортання інформації у мовних висловленнях. У процесі породження нових смислів відбувається інтегрування ментальних просторів, котрі утворюють цілісну концептуальну мережу, об'єднану за допомогою найсуттєвіших концептуальних відношень – вітальних зв'язків (vital relations) внутрішнього (inner-space vital relations), у межах одного простору, чи зовнішнього, щодо кількох просторів (outer-space vital relations), характеру. Прототипна мережева модель (network model) концептуальної інтеграції становить чотирикомпонентний конструкт: родовий (generic) ментальний простір, два вхідних (input) простори й інтегративний простір, або бленд (blend). Концептуальна мережа структурується “квантами” інформації – концептами, які є автономними, дискретними, проте пов'язаними один з одним зазначеними вітальними зв'язками [5, 153]. Для формування й використання такого комплексного утворення вимагається постійна компресія вітальних зв'язків, що розрізняються за такими типами та підтипами (G. Fauconnier, M. Turner [13, 93–102]): Зміна, Тотожність, Час, Простір, Причина–Наслідок, Частина–Ціле, Репрезентація, Роль, Аналогія, Дисаналогія, Якість, Схожість, Категорія, Намір, Одиначність. Ця компресія є природним явищем, де конструктивним началом є мова: вона сприяє утворенню ментальних просторів та визначає зв'язки між ними. Таким чином, компресія інформації в поетичних творах французького символізму може тлумачитись як лінгвокогнітивний динамічний механізм утворення текстової віртуальної реальності на її передконцептуальному, концептуальному та вербальному рівнях (у термінах теорії поетичного образу Л. І. Белехової).

Компресія інформації на передконцептуальному рівні забезпечується досвідним та/чи культурним “згущенням смислів” (О. О. Потебня), що здійснюється за допомогою: 1) задіяння інвентаря психологічних і культурних архетипів [2, 237]; 2) сфери базових концептів, що належать до “досвідного” рівня людини (G. Lakoff [16], А. Ченки [10, 72]), наприклад, базові концепти ЧАСТИНА / ЦІЛЕ в компресії *Частина–Ціле*, базовий концепт ОРІЄНТАЦІЯ в компресії *Простір*; 3) структурування архетипів і базових концептів за допомогою образів-схем (M. Johnson [15], F. Mendoza [18]), зокрема ОБМЕЖЕНИЙ ПРОСТІР, КОНТЕЙНЕР, БАЛАНС. Компресія інформації на концептуальному рівні має системний характер (G. Fauconnier [11, 2]) та охоплює два етапи (пере)розподілу поетичної інформації. На першому етапі відбувається категоризація окремих компонентів вхідних ментальних просторів [2, 197], що приводить до компресії ролей і призначень цих компонентів за типом чи підтипом вітальних зв'язків. Другий етап інформаційного (пере)розподілу передбачає компресію як стиснення розрізнених концептуальних структур або концептів усередині інтегрованого простору бленду [13, 92–93] за категоріальними концептуальними схемами – метафоричними, метонімічними, оксиморонними.

Вербальний рівень компресії інформації репрезентується поетичними формулами як граничними за обсягом текстовими одиницями, однаково або варіативно повторювальними комплексами мовних одиниць, що реалізують певні поетичні смисли та регулярно відтворюються в подібних метричних умовах (M. Parry [19], А. В. Lord [17]). Підґрунтям формування поетичних формул на фоносемантичній основі у творах французького символізму є звукова іконічність [19], яка репрезентує мотивований зв'язок між формою звукової організації вірша (звуки як іконічні образи) та його змістом. У межах розгляду механізму компресії поетичної інформації символістського віршованого тексту на фоносемантичному матеріалі ми залуцаємо поняття “фонічна структура”, яке розуміємо (за С. П. Гон-

чаренком [4, 86]) як поетичну формулу, котра заснована на повторенні в поетичному тексті звуко-букви, звуколітерного комплексу або фонестеми, що актуалізують та/чи передають поетичну інформацію. Залучення фонічних структур пояснюється особливою значущістю фоніки для поезії французьких символістів, де фонетичний склад не підпорядковується образотворчій системі, а диктує, творить її (Th. Balard, M. Grammon, R. Jacobson, G. Michaud, O. M. Ніколенко, Ю. С. Степанов). Під фонікою розуміється звукова організація віршованого тексту як один із засобів емоційно-естетичного впливу віршованого мовлення, а також галузь лінгвістичної науки, що вивчає таку звукову організацію.

Із метою ілюстрації вищезазначеного реконструюємо вияви компресії поетичної інформації з опорою на фоносемантичну складову в поезії П. Верлена “Il pleure dans mon cZur ...” (Verlaine RsP, 9), побудовану на близькому звучанні слів *pleuvoir* (дощити) і *pleurer* (плакати). На передконцептуальному рівні компресія поетичної інформації досягається залученням в актуалізації символу *pluie* (дощ) психологічних архетипів на позначення першоелементів буття: ВОДА (домінантний), ПОВІТРЯ, ЗЕМЛЯ – словникова дефініція: “Eau qui tombe en gouttes des nuages sur la terre” (“Дощ – вода, що падає краплями з хмар на землю”). Домінантний характер архетипу ВОДА встановлюється на фоносемантичній основі: *pluie* від *індогерман.* -fl (-pl) на позначення “вологи”. Компресія поетичної інформації на концептуальному рівні здійснюється в аналізованому творі через показ співіснування зовнішнього (Ввідний простір₁: зовнішній спостерігач / візуальне сприйняття / фіксація візуального сприйняття дощу) та внутрішнього (Ввідний простір₂: внутрішній спостерігач / емоційне сприйняття / фіксація емоційного сприйняття дощу) екзистенційних планів у житті ЛЮДИНИ: *il pleut* – *il pleure* (безособові дієслівні форми *йде дощ* – *плаче*) – спільна коренева фонестема -pl у сполученні із лабіалізованими голосними [ø], [Z] як поетична формула вербальних виявів компресії інформації. Тип компресії міжпросторових вітальних зв’язків визначається як *Аналогія* на основі ідентичності ролей у межах вхідних просторів, що виявляємо за такими складниками в наповненні Родового простору: модус / фокус / напрям сприйняття. Символіка *pluie* через розкриття стану ЛЮДИНИ як ТВОРЧОЇ (у зовнішній і внутрішній перспективі *il pleut* / *il pleure*) тісно пов’язана з актуалізацією текстового концепту ПОКАРА (*la pire peine* – “найгірше покарання”) через контрастування: поетична формула “плавний [l] + проривний [r]”, асонанси лабіалізованих [ø], [Z] на противагу різких голосівок [i], [ε] високого піднесення. Відтак, унаслідок залучення контрарних складників поетичних формул отримуємо метафоричну концептуальну схему ТВОРЧЕ ОСЯЯННЯ Є ПОКАРА.

Таким чином на фоносемантичній основі відстеженню підлягають лінгвокогнітивні особливості взаємодії між звуком і змістом, мовою та способами художнього відображення дійсності в літературному творі доби французького символізму.

Висновки й перспективи подальших досліджень. Проведений аналіз дає нам підстави стверджувати: компресія поетичної інформації у віршованому тексті доби французького символізму постає як динамічне явище об’єднання на фоносемантичній основі компонентів поетичних смислів, що виникає в межах формування текстової віртуальної реальності. Отже, фоносемантичні засоби компресії поетичної інформації є сигналами увиразнення віршованого твору як символістського. Перспективним є дослідження виокремлених фоносемантичних засобів на матеріалі інших поетичних напрямів і хронологічних періодів.

Література

1. Арнольд И. В. Стилистика современного английского языка (стилистика декодирования) [Электронный ресурс] / И. В. Арнольд. – [3-е изд., перераб.]. – М. : Просвещение, 1990. – Режим доступа : <http://veselchak.ru/artic/17/08/k-0141.html>
2. Белехова Л. И. Словесный образ в американской поэзии: лингвокогнитивный аспект / Л. И. Белехова. – М. : ООО “Звездапад”, 2004. – 376 с.
3. Валгина Н. С. Теория текста [Электронный ресурс] / Н. С. Валгина. – М. : Логос, 2003. – Режим доступа : <http://evartist.narod.ru/text14/01.htm>.
4. Гончаренко С. Ф. Стилистический анализ испанского стихотворного текста (основы теории испанской поэтической речи) / С. Ф. Гончаренко. – М. : Высш. шк., 1988. – 192 с.
5. Жаботинская С. А. Теория номинации: когнитивный ракурс / С. А. Жаботинская // Вест. МГЛУ. – Вып. 478. – М. : Москов. гос. лингв. ун-т, 2003. – С. 145–164.

6. Залевская А. А. Введение в психолингвистику / А. А. Залевская. – М. : Рос. гос. гуманитарный ун-т, 1999. – 381 с.
7. Краткий словарь когнитивных терминов / Е. С. Кубрякова, В. З. Демьянков, Ю. Г. Панкрац, Л. Г. Лузина. – М. : Филол. ф-т МГУ им. М. В. Ломоносова, 1997. – 243 с.
8. Никитин М. В. Развернутые тезисы о концептах / М. В. Никитин // Вопр. когнитивной лингвистики : науч.-теорет. журн. – 2004. – № 1. – С. 53–64.
9. Фрумкина Р. М. Психолингвистика / Р. М. Фрумкина. – М. : Изд-во МГУ, 2006. – 315 с.
10. Ченки А. Современные когнитивные подходы к семантике: сходства и различия в теориях и целях / А. Ченки // Вопр. языкознания : науч.-теорет. журн. – 1996. – № 2. – С. 68–78.
11. Fauconnier G. Mental Spaces: Aspects of Meaning Construction in Natural Language / G. Fauconnier. – Cambridge : Cambridge University Press, 1994. – 190 p.
12. Fauconnier G. Rethinking Metaphor / G. Fauconnier, M. Turner // Gibbs R. W. Cambridge Handbook of Metaphor and Thought / ed. by R. Gibbs. – Cambridge : Cambridge University Press. – 2006. – P. 1–31.
13. Fauconnier J. The Way We Think: Conceptual Blending and the Mind's Hidden Complexities / J. Fauconnier, M. Turner. – N. Y. : Basic Books, 2002. – 440 p.
14. Nänny M. Form Mining Meaning: Iconicity in Language and Literature / M. Nänny, O. Fischer. – Amsterdam ; Philadelphia : John Benjamins, 1999. – 443 p.
15. Johnson M. The Body in the Mind: The Bodily Basis of Meaning, Imagination / M. Johnson. – Chicago : Chicago University Press, 1987. – 227 p.
16. Lakoff G. Index of metaphors [Електронний ресурс] / G. Lakoff. – Режим доступу : <http://cogsci.berkeley.edu/lakoff/metaphors>.
17. Lord A. B. The Singer Resumes the Tale [Електронний ресурс] / Albert Bates Lord, Mary Louise Lord. – Ithaca : Cornell University Press, 1995. – 280 p. – Режим доступу : <http://hdl.handle.net/2027/spo.baj9928.9601.006>.
18. Mendoza F. J. R. Patterns of conceptual interaction / F. J. R. Mendoza, O. I. Velasco // Metaphor and Metonymy at the Crossroads. A Cognitive Perspective. – Berlin and New York, 2003. – P. 489–532.
19. Milman Parry: The Oral-Formulaic Style of the Homeric Tradition [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.utoronto.ca/mcluhan/tsc_parry_homeric_tradition.htm.
20. Vorobyova O. Sense and sensibility in Virginia Woolf's short fiction: Where science and literature meet : тези доп. / O. Vorobyova // ESSE-9: Aarhus Conference, 2008. – 10 p.

Джерела ілюстративного матеріалу

1. Verlaine RSP: Verlaine P. Romances sans paroles : [поезії] / Paul Verlaine. – P. : Chez tous les libraires, 1874. – 48 p. – (Першотвір).

Статтю подано до редколегії
08.04.2011 р.